

יהדות אירופה: איתותים והפרעות

האם קיימת נקודת מפנה שלילית?

10

מציאות פרדוקסאלית עם השלכות שליליות אפשריות

מנקודת מבטם של יהודים אמריקאיים וישראלים, נראה שיהדות אירופה נעה במסלול בעייתי. התפתחויות שליליות בתחומים רבים - כלכליות, פוליטיות והתגברות של תופעות אנטישמיות - מעלות אצלם ספק ביחס לאפשרות השגשוג של חיים יהודיים ביבשת הישנה.

לעומתם, יהודי אירופה, ככלל, נהנים מחיי יום-יום נוחים, והגופים הייצוגיים שלהם אינם רואים צורך דחוף ליזום כל תהליך חשיבה אסטרטגי כלל-אירופי או אפילו מקומי בתגובה להתפתחויות אלו. כיוון שהם אינם נתקלים באנטישמיות מטעם המדינה או במחסומים בפני הגשמה עצמית מקצועית וחברתית, הם בוטחים בממשלות שיספקו להם הגנה, ומאמינים שיוכלו להישאר באירופה - כל עוד אינם מבליטים את יהדותם מעבר למידה. בשכונות היהודיות של הפרברים העשירים והמוגנים של מערב פאריז וצפון לונדון מתקיימים חיים יהודיים תוססים, ומדי חודש עוברות לשם משפחות יהודיות מקהילות אחרות. הקהילה היהודית של וינה צומחת (עקב הגירה של יהודים מהונגריה). יהודי ברלין השיקו את הקול היהודי מגרמניה - רבעון, הממומן מכספי הציבור, ומספר המנויים עליו מגיע לחמישים אלף. יהודי בודפשט פתחו מרכז תרבות ישראלי תוסס. מסעדות

כשרות, בתי מדרש ומוזיאונים יהודיים נפתחים בזה אחר זה בבירותיה של אירופה.

אולם נראה כי מעבר לשיח של "עסקים כרגיל", היהודים דווקא פסימיים ביחס לעתידם, הרבה יותר מכפי שהם מוכנים להודות. בסקר נרחב בקרב משיבים יהודים שנערך לאחרונה מטעם סוכנות האיחוד האירופי לזכויות אדם בסיסיות (ושתוצאותיו הרשמיות יפורסמו באוקטובר 2013), התברר כי יהודים בכל רחבי אירופה אינם חשים בטוחים. תוצאות ראשוניות שעולות מהסקר מצביעות על כך ש:

1. למעלה מאחד מכל ארבעה (26%) משיבים יהודים אומר שחווה הטרדה אנטישמית לפחות פעם אחת ב-12 החודשים שקדמו לסקר, ואחד משלושה (34%) חווה הטרדה אנטישמית בחמש השנים האחרונות. 5% מכלל המשיבים היהודים אמרו שרכוש שבבעלותם הושחת בכוונה בשל שיוכם היהודי וכ-7% חוו צורה זו או אחרת של פגיעה פיזית או איום פיזי בחמש השנים האחרונות.
2. בשלוש מתוך תשע מדינות שבהן נערך הסקר - צרפת, בלגיה והונגריה - 40%-50% מהמשיבים אמרו שהם שוקלים להגר משום שלא הרגישו בטוחים.¹

הנריק ברודר, עיתונאי יהודי בולט בגרמניה ואחד מבעלי הטורים הנקראים ביותר בעיתונות הכללית, הצהיר לאחרונה כי לו היה צעיר יותר היה עוזב את

אירופה. הוא לא היהודי היחיד הסבור כך. ואמנם, רבים מבניהם ובנותיהם של היהודים המשתייכים לשכבות המבוססות והמשכילות באירופה עזבו לצפון אמריקה ולישראל. כ-200-300 משפחות מצרפת היגרו לאחרונה למונטריאול ולפחות 120 משפחות היגרו ללונדון. בחלקה הצפון-מערבי של מנהטן צמחו שתי קהילות של יהודים צרפתים.² מעבר לעלייתם של כחמישים אלף יהודים מצרפת לישראל מאז 1990 (המהווים 10% מיהדות צרפת), איגודי עולים טוענים שכ-20-30 אלף יהודים צרפתים נוספים חיים חלק מהשנה בישראל, אך מעדיפים שלא לקבל אזרחות ישראלית.

הניסיון להגביל פרקטיקות דתיות באירופה הוא חלק מתגובה נגד הרב-תרבותיות והוא מכוון בעיקר נגד מהגרים מוסלמים

הנתונים שבידנו חלקיים ואינם מייצרים תמונה מלאה לגבי מצבה של יהדות אירופה. אך ככל שהדברים נוגעים לעיצוב מדיניות זהיר, הכולל גם את מדינת ישראל והעם היהודי בעולם, עמדתנו במסמך זה היא כי ייתכן שהחיים היהודיים באירופה הגיעו לנקודת מפנה שלילית - וכי ראוי להיערך לאפשרות זו. זאת ועוד, אנו נלך, בזהירות אמנם, בעקבות המשקיפים הפסימיים החוששים - מעבר לאלימות הספוראדית נגד יהודים המתרחשת בצרפת, סקנדינביה, גרמניה, הונגריה, אוקרינה, בלגיה והולנד - מפני הסתתה של היהודיות לשולי החברה הכללית. אבדן המעמד הציבורי (או שחיקה ניכרת שלו) עלול להכניס את הקהילות היהודיות המאורגנות לסחרור אכזרי של שוליות חברתית מתמשכת (התבוללות מבחירה של הקהילה הרחבה יותר ובידול עצמי של ליבת הקהילה היהודית), צרות אופקים, קושי במציאת מנהיגות איכותית לקהילה ובסופו של דבר, דעיכה.

העמודים הבאים יבחנו וינתחו את השינויים העלולים להחיש תהליך כזה ויצביעו על כמה נקודות התערבות אפשריות.

התפתחויות אחרונות

על רקע שינויים דמוגרפיים, הכוללים הגירה המונית של עובדים זרים לאירופה, אפשר להבחין מזה זמן מה בהתקפות על יסודות החיים היהודיים באירופה. ניסיון זה להגביל פרקטיקות דתיות הוא חלק מתגובה רחבה מכוונת נגד הרב-תרבותיות שהונהגה בעבר, והוא מכוון בעיקר נגד מהגרים מוסלמים, אך לא ניתן להתעלם מההשפעה העקיפה שיש לו על מעמדה של היהדות. גם אם נראה שכל הגבלה בודדת על החיים היהודיים המסורתיים, מעוגנת בערכים אוניברסאליים ובאינטרסים של טובת הכלל, האפקט המצטבר שלהן אינו מבשר טובות.

ההגבלות כוללות:

- ניסיון לאסור על ברית מילה בגרמניה (תנועות "אנטי- ברית מילה" דחפו לאיסור גם בדנמרק, אוסטריה, אנגליה וארצות אירופאיות נוספות) - בהתבסס על זכויות ילדים וטיעונים רפואיים.
- ניסיון לאסור על שחיטה דתית (יהודית ומוסלמית) בהולנד, פולין, וצרפת, כשהדבר כבר נאסר בשווייץ, שוודיה, נורבגיה ואיסלנד. בהתבסס על זכויותיהן של חיות.
- איסור על בתי קברות נצחיים (בשווייץ ובלגיה) בהתבסס על טיעונים סביבתיים.
- דחיית הבקשות להתחשבות בלוח השנה היהודי בקביעת מועדי בחינות אקדמיות (בצרפת ושווייץ) בהתבסס על טיעון של הפרדת דת ומדינה.³
- דחיית בקשות לחלופה לאינטרקום בדרכי הגישה לבנייני מגורים (בצרפת) - בהתבסס על טיעוני ביטחון.⁴

- בחינה מחדש של המימון הציבורי למוסדות תרבות יהודיים (בצרפת ומדינות אחרות) - בהתבסס על טיעונים של הוגנות.
 - התערבות גוברת בפעולותיהם של בתי ספר יומיים יהודים (בכל רחבי אירופה) - בהתבסס על טיעונים של היעדר אפליה אתנית ועוד.
- ההשפעה המצטברת של המהלכים שפורטו לעיל ניכרת בהכבדה על חיי היום-יום של יהודים מסורתיים והסטה שלהם לשולי החברה הכללית.

פרשת ברית המילה: ניתוח מקרה

פרשת ברית המילה בגרמניה, אשר החלה בפסיקות של בית משפט מקומי בקלן, הפכה לפומבית ב-26 ביוני 2012 והסתיימה - זמנית - בבונדסטאג ב-10 בדצמבר 2012. פרשה זו מדגימה כיצד פסיקה בודדת של בית משפט מקומי יכולה, פוטנציאלית, לערער באופן קיצוני את ההמשכיות היהודית באירופה. בקיץ 2012 פרסם המכון למדיניות העם היהודי מסמך מדיניות מקיף בנושא זה, שבו הוצגו הדילמות המרכזיות למקבלי ההחלטות בנוגע להתמודדות עם הפרשה.⁵

המתנגדים לברית מילה מכחישים את המניעים הגזעניים המיוחסים להם. לטענתם, הנושא העומד על הפרק הוא זכויות הילדים. אחד מהסקרים, שנערך במהלך השנה שעברה, מצא כי 60% מהגרמנים רואים בברית המילה השחתה של איבר המין ורוב הקבוצות הרפואיות בגרמניה, כולל איגוד רופאי הילדים הגרמני, מגנות את ברית המילה ורואות בהליך פגיעה או הטלת מום שאין בה תועלת בריאותית. לעומת זאת, איגוד רופאי הילדים האמריקאי (AAP) פרסם את ההצהרה הבאה: "לאחר סקירה מקפת של הראיות המדעיות, איגוד רופאי הילדים האמריקאי מצא שהתועלת במילת ילוד זכר גדולה מהסיכונים,

אך תועלת זו אינה גדולה במידה המספיקה להמליץ על מילה באופן אוניברסאלי." בהתאם, איגוד רופאי הילדים האמריקאי קובע שיש "להותיר את ההחלטה הסופית בידי ההורים, בהקשר של אמונותיהם הדתיות, האתיות והתרבותיות".

עמדתם של הגרמנים גורסת כי "הפרה של השלמות הגופנית" של תינוק חמורה יותר משלילת חופש הדת של הוריו. אם מבחינה תיאורטית העמדה ההומניטארית לגיטימית ומתקבלת על הדעת, מבחינה מעשית, היא עשויה לגרום ליהודים לחוש שלא בנוח בגרמניה.

ההשפעה המצטברת של מהלכים אירופיים מכבידה על חיי היום-יום של יהודים מסורתיים ומסיטה אותם לשולי החברה הכללית

מנקודת מבט של תכנון מדיניות מעניין לבחון את התגובה היהודית המאורגנת לפרשה זו:

- ועידת רבני אירופה האיצה ביהודי גרמניה לקיים את מצוות ברית המילה תוך התעלמות מפסיקת בית המשפט בקלן. הרב פינחס גולדשמידט, נשיא הוועידה, כינה את

פסיקת בית המשפט "אחת ההתקפות החמורות ביותר על חיים יהודיים לאחר השואה". סטפן קרמר, המזכיר הכללי של הצנטראלראט (המועצה המרכזית של יהודי גרמניה) אמר ש"ברית המילה הינה אבן יסוד בדת היהודית. אם מנהג זה מצוי במחלוקת משפטית, עלינו לשקול מחדש האם אנו יכולים להישאר בגרמניה."

- הרב הראשי האשכנזי של ישראל נסע לברלין וקיים פגישות שונות בנושא, ללא תיאום עם נציגי המנהיגות היהודית - התערבות שנתפסה ע"י יהודי גרמניה כפולשנית ובלתי מועילה.

טווח והשגת הסכמים מאחורי דלתיים סגורות מבלי להתמודד תמיד עם השינויים הרחבים יותר בדעת הקהל - יהיה בהן כדי להגן על הנוהגים היהודיים בטווח הארוך.

האם התקפות אלו על יסודות החיים היהודיים חושפות גישה של "דחיית היהודיות"? יהושע האמר, עיתונאי יהודי אמריקאי היושב בברלין, כתב כי "פסיקת בית המשפט, ותגובת הנגד העוינת לברית המילה בהמשך, חיזקה את הרעיון שהגרמנים רואים ביהודים - ובמוסלמים - נוכרים הנאחזים באמונות וטקסים פרימיטיביים ודוחים.¹⁰ המוסלמים הגרמנים, שרבים מהם חשים כאזרחים סוג ב', נסערו גם הם. עלי דמיר, יו"ר הקהילה המוסלמית אמר שהפסיקה תקשה עוד יותר על שילובם של המוסלמים בחיי היומיום בגרמניה.

מגמות-על ומניעים תרבותיים עמוקים

גם אם לא במתכוון, תופעה זו של דחיקת המנהגים היהודיים לשוליים היא תוצאה של התפתחויות במישור הדמוגרפי, הפוליטי, הסוציולוגי התרבותי והכלכלי.

1. שקיעה כלכלית, מהומה פוליטית ואנטישמיות

היבשת הישנה שרויה במצב כלכלי ופוליטי רעוע. בכמה מדינות הפכו מפלגות פופוליסטיות וימניות קיצוניות לשחקנים פוליטיים חשובים ובעלי עוצמה, והשיח האנטישמי שרווח בחלקן מתפשט בהתאם. כתוצאה מקיצוצי תקציב, אך גם בשל הלחץ לסייע גם למיעוטים אחרים, רמת המימון הציבורי הגבוהה למוסדות יהודיים, שהייתה נהוגה בעבר, נמצאת במגמת ירידה. בחקירותיו את ההיסטוריה של אירופה,

השגריר הגרמני בישראל זומן לכנסת להסביר את המדיניות של ארצו וכמה פוליטיקאים ישראלים גינו את המימד האנטישמי המיוחס לפסיקה.⁶

- בעידוד הקהילה היהודית האמריקאית, קבוצה של 20 חברי קונגרס אמריקאיים, הן רפובליקנים והן דמוקרטיים, שיגרה מכתב מחאה לשגריר גרמניה בארה"ב.⁷

- הקנצלרית אנגלה מרקל צוטטה כאומרת בישיבה סגורה של הדמוקרטים הנוצרים: "אינני רוצה שגרמניה תהיה המדינה היחידה בעולם שבה יהודים אינם יכולים לקיים את טקסיהם. אנו נהיה ללעג ולקלס." חלק מהאנשים הבינו את הערתה של הקנצלרית כאילו היא מוטרדת יותר מדימויה של גרמניה מאשר מהשפעת הפסיקה על אורך חייהם של יהודי גרמניה.

- בעקבות התערבותה של מרקל, אימץ הבונדסטאג חקיקה המתירה ברית מילה. מבחינה פוליטית המשבר נפתר - אך לא מבחינה ציבורית. לפני החלטת הבונדסטאג עמד שיעור הגרמנים המתנגדים לברית מילה על 45%, אך לאחר ההצבעה עלה שיעור זה ל-75%.

- הנושא הפך למעין כדור שלג.⁸ לפי סקר שפורסם במרץ 2013, כ-45% מהבריטים תומכים באיסור שחיטה ו-38% תומכים באיסור ברית מילה.⁹

מבחינת תכנון ועיצוב מדיניות, וככל שההתקפות על קיומם של טקסים יהודים צוברות תנופה, ראוי לשקול האם הגישות והצעדים שנקטו עד כה ע"י נציגי הקהילות היהודיות - זכייה בהצבעות קצרות

יש לשקול האם בהשגת הסכמים מאחורי דלתיים סגורות יהיה כדי להגן על הנוהגים היהודיים לטווח ארוך

מצא פרננד ברודל (1902-1985) שכל רדיפה אנטי-יהודית משמעותית באירופה באה בסמוך למשבר כלכלי חמור.¹¹ ואמנם, מספר התקריות האנטישמיות באירופה עלה השנה בשיעור של 30%. בצרפת, הוא עלה בשיעור של 68%, כולל 96 תקיפות אלימות. שיעור התקיפות הסלים במהירות לאחר ההתקפה הקטלנית בטולוז ב-19 למרץ 2012, שבוצעה ע"י ג'האדיסט צרפתי ממוצא אלג'ירי.

לעיונות אנטי-יהודית זו פנים מגוונות. בעוד שברוב המדינות מונעת האנטישמיות ע"י אלמנטים מוסלמים ומנומקת כתגובה למדיניות הישראלית במזרח התיכון, ביוון, לאטביה, אוקראינה והונגריה היא מתבססת על קריאות לטוהר אתני ולאומיות. בהונגריה, הרטוריקה האנטישמית הפומבית עלתה לרמה שלא נראתה באירופה מאז מלחמת העולם השנייה, והיא מלווה בוונדאליזם אנטי-יהודי ובאלימות ספוראדית, שכוונה גם נגד הרב הראשי.

מעבר לאלימות, גם האנטישמיות הפוליטית צוברת תאוצה, מפלגות פופולאריות המזוהות לעיתים קרובות עם הימין הקיצוני הריאקציוני, ואשר דוגלות בלאומיות, קסנופוביה אנטי-מוסלמית ולעיתים גם אנטישמיות, מתחילות לתפוס חזקה בזירות הפוליטיות המרכזיות. המפלגות הניאו-נאציות ביוון, לאטביה, אוסטריה, אוקראינה והונגריה כבר הגיעו למצב זה, והבדרן האיטלקי הפופולארי, בפה גרילו, מנהיגה של תנועת חמשת הכוכבים (5 MoVimento Stelle) שזכתה להישג מרשים בבחירות האחרונות, משתמש ברטוריקה אנטישמית.

2. סף הסובלנות ותגובת הנגד לשינוי תרבותי

תחילתה של הרב-תרבותיות האירופית באנגליה של אמצע שנות השישים של המאה העשרים. ממשלות (במיוחד בבריטניה, גרמניה וסקנדינביה) ניסו להקל על האינטגרציה של קבוצות אתניות חדשות ע"י שילוב

השונות האתנית/דתית שלהן בחברה הלאומית. אבל, מאז תחילת המאה הנוכחית, ובוודאי שמאז התקפות הטרור בארה"ב בספטמבר 2001 ובלונדון ביולי 2005, גברה הביקורת על הרב-תרבותיות והיא מוחלפת בהדרגה ע"י "פוסט-רב-תרבותיות" העוינת חלק מהנוהגים הקשורים למיעוטים אתניים ומהגרים.¹²

כל עוד השחיטה היהודית וברית המילה בוצעו בקנה מידה מצומצם מאוד, הן לא נחשבו נושא הראוי לתשומת לב הציבור הרחב ונתאפשרו במסגרת של הסדרים מיוחדים. אך נראה שעלייה בשיעור האזרחים

השומרים ומקיימים מנהגים אלו - שנבעה בין היתר מנוכחותם הגוברת של המוסלמים בכמה ארצות אירופיות - חייבה רגולציה רשמית שלהם. ממילא, ההתנגדות לנוהגים הללו מכוונת לאו דווקא נגד יהודים באופן ספציפי אלא נגד האוכלוסייה המוסלמית. האסלאם מצוי בתהליך בו הוא הופך למרכיב מרכזי של הנוף התרבותי האירופי, כשיעור גובר של מוסלמים מחזיק בעמדות השפעה.

כתגובה לשינוי הדמוגרפי הזה, קולות פופולאריים מצדדים בחזרה ל"ערכי הליבה האירופיים" ומפלגות לאומיות ונוצריות צוברות השפעה פוליטית ניכרת. המוסלמים נדרשים להוריד פרופיל, לאמץ את האתוס האירופי, ולהעביר את הנוהגים האתניים והדתיים שלהם למרחב הפרטי. האיסור על צריחי תפילה מוסלמיים בשווייץ, שנתמך ע"י 57.5% מהמצביעים והאיסור על הבורקה (כיסוי הפנים לנשים) בצרפת, נתפסים כביטויים של מדיניות התומכת בהתבוללות המוסלמים. מנהגים יהודיים נופלים קורבן למגמה זו.

כתגובה לשינוי

הדמוגרפי

קולות

פופולאריים

מצדדים בחזרה

ל"ערכי הליבה

האירופיים"

ומפלגות

לאומיות

ונוצריות צוברות

השפעה

3. האידיאולוגיה החילונית האירופית

אירופה, בעיקר המערבית, חילונית יחסית. לעומת ארה"ב, שבה (על פי סקר גאלופ) 65% גורסים שהדת ממלאת תפקיד חשוב בחייהם, במדינות אירופה האחוז נמוך בהרבה: 13% בצרפת, 25% באיטליה, ו-34% בגרמניה.¹³ בהתאם, הדת נתפסת ע"י רבים באירופה באופן שלילי, ומאז עידן הנאורות והמהפכה הצרפתית, הכמיהה לחירות הובילה למאבק ושחרור משליטתה של הכנסייה.¹⁴ חופש דת אישי ומשפחתי הוא אבן יסוד במערכת הערכים האמריקאית, אך גישתם של האירופים שונה.

הצעירים ניצבים בפני בחירה בלתי-אפשרית: מצפים מהם להשתלב, אך הסביבה מדגישה את ההבדלים האתניים בין אירופים יהודיים ולא-יהודים

ניתוח קונפליקטים בין אידיאלים ליברליים-אירופיים ובין נוהגים דתיים-שמיים עשוי לסייע בזיהוי מגמות ובצפי של התפתחויות פוטנציאליות. פרופסור ססיל לאבורד ערכה השוואה בין התיאוריה הפוליטית האנגלו-אמריקאית בת זמננו לבין זו הצרפתית, תוך התבוננות בדיון האינטלקטואלי סביב

האיסור על סמלים דתיים בבתי הספר הצרפתיים בשנת 2004 (איסור שנועד לצמצם את שכיחותם הגוברת של כיסויי ראש מוסלמים, ושנגע גם בכיפות היהודים והצלבים הנוצריים). היא מצאה כי מתנגדי המנהגים הדתיים הצדיקו את עמדותיהם על בסיס שלושה אידיאלים של הרפובליקה: (1) **אוטונומיה של היחיד**, כדי לטעון שיש לשחרר נשים מאמונות דתיות מדכאות; (2) **שוויון חילוני**, כדי לטעון שזירה ציבורית חופשייה מדת היא הדרך הטובה ביותר לכבד את כל האזרחים בלי קשר לדתם; (3) **לכידות לאומית**, כדי לגנות סימנים דתיים כסמלים בולטים של כיתתיות

והיעדר אינטגרציה מספקת של המיעוטים בקהילה הלאומית.¹⁵

אם לאבורד צודקת, אזי ההתנגדות ללבוש מסורתי ולטקסים ומנהגים דתיים אינה מקרית, ויהיה קושי לפתור אותה באמצעות פשרה. **טקסים דתיים ייתפטו כאימים על האתוס הלאומי ובכלל זה על ערכי הליבה של שוויון (ניטרליות חילונית בזירה הציבורית), חירות (אוטונומיה של היחיד ואמנציפציה) ואחוזה (נאמנות אזרחית לקהילת האזרחים).** לפי התפיסה הצרפתית של האמנה החברתית (רוסו), היחיד מעניק את כוחותיו וזכויותיו לרצון הכללי ומקבל בתמורה זכויות אזרחיות - לא זכויות טבעיות. בתגובה לזרם המאסיבי של מהגרים מוסלמים, הגישה שהמדינה היא חילונית במהותה התחזקה וקיבלה מעמד של מורשת תרבותית. גישה זו עומדת ביסוד התביעה לוויתור על מנהגים דתיים המנוגדים לאתוס הכללי, כולל מנהגים יהודיים.

4. דחייתה של ייחודיות יהודית

אם באמריקה היהודים הצעירים שילבו את יהודיותם בצורה 'רכה' בתוך זהותם רבת הפנים, היהודים האירופים עדיין חיים על פי זהות בינארית, כמו היהודים באמריקה בדורות הקודמים. בדומה לדור הסבים של יהודי אמריקה דהיום, אפילו ליהודים אירופים שיש להם מעט מאד הון אתני יהודי, שאינם יודעים שפות יהודיות, לא מכירים כמעט שום טקסטים כתובים וביטויים תרבותיים יהודיים, יש תחושת זיקה ברורה - לטוב ולרע - עם מוצאם היהודי. גם אם היהודים הצעירים באירופה אינם חווים מכשולים בדרכם לניידות השכלתית, תעסוקתית או חברתית, יהדותם מהווה גורם מפתח בזהותם - שייכותם לעולם היהודי אינה עניין טריוויאלי. במונחים מעשיים הם ניצבים בפני בחירה בלתי-אפשרית: מצפים מהם להתבולל כדי להשתלב באופן מלא בחברה האזרחית, אך הסביבה מדגישה את ההבדלים האתניים בין

אירופים יהודיים ולא-יהודים ואינה מאפשרת להם לעשות זאת בקלות.

האיחוד האירופי, שנבנה לאחר מאות שנים של סכסוכים אתניים-דתיים עקובים מדם, אימץ אתוס מייסד לפיו זהויות אתנו-דתיות חזקות וזהויות לאומיות הן דבר שמוטב להימנע ממנו, ועל כן ייחודיות יהודית היא חשודה. יורשו של ניקולא סרקוזי בראשות מפלגת האיחוד למען תנועה העממית הליברלית (UMP) ומנהיגה הנוכחי של האופוזיציה, ז'אן-פרנסואה קופה, שאמו ממוצא יהודי-אלג'ירי ואביו ממוצא יהודי-רומני, מדגים את הלחץ שחווים יהודי אירופה להתנתק מה"הייחוס" היהודי כדי לפלס את דרכם אל ההנהגה הפוליטית הלאומית. הוא חש צורך להצהיר כי "קהילת הייחוס שלו אינה זו היהודית אלא הצרפתית". בעוד שהיהדות כתרבות זוכה לעיתים לשבחים והלל, המימדים האתניים, הלאומיים, והקהילתיים של היהדות נדחים על ידי חברת הרוב, והיהודים נדרשים לשמור את זהותם למרחב הפרטי ולהימנע מהדגשת היהודיות שלהם במרחב הציבורי. עקב השינויים הדמוגרפיים וההגירה המסיבית של אוכלוסיות מוסלמיות, ציפייה זו מהיהודים ל"שכחה מרצון" הולכת ומתגברת.

השלכות על חיי הקהילות היהודיות באירופה

מאמר זה התחיל בהצגה של שתי זוויות מבט, האחת אופטימית והשנייה פסימית, ביחס לניהול אורח חיים יהודי באירופה. לאור ההקשר התרבותי והחברתי הרחב שנידון, ניתן אולי להבין את המציאות על מורכבותה ולהציג את שתי הפרספקטיבות כשני צדדים של אותו המטבע. אכן, מתברר שבעקבות ההתפתחויות שתוארו לעיל, הקהילות היהודיות הפכו למקוטבות. מצד אחד, מיעוט קטן, הכולל את האורתודוקסים והחרדים, חי חיים יהודים נמרצים

והפך למגויס ומחובר יותר ליהדותו. מאידך, ישנה קבוצה השואפת להשתלב במרחב החיים הלאומי ציבורי, קבוצה זו משתדלת להנמיך את הפרופיל היהודי שלה ולהתנתק מבחינה תרבותית וחברתית מהמוסדות היהודיים. כתוצאה מכך, קהילות יהודיות נחלשות ומתקשות לעסוק בחשיבה אסטרטגית על העתיד.

בכל רחבי אירופה ובמיוחד באנגליה וצרפת, בהן מתגוררים 80% מיהודי מערב אירופה, ניתן לראות ביטויים לקיטוב זה. בכדי לנהל חיים ללא חיכוכים

מיותרים עם הסביבה, נוקטים היהודים בדרכים שונות - היהודים האדוקים עוברים לשכונות מבודלות, האידיאליסטים עולים לישראל, והשאפתנים עוזבים לאמריקה.

מצב זה טומן בחובו שני מסרים חשובים ליהדות העולמית. הראשון הוא שיתכן כי הנהגת יהדות אירופה חסרה את הכלים המקצועיים שיאפשרו לה להתארגן ברמה הפן-

אירופאית ולהתמודד בכוחות עצמה עם האתגרים בפניהם היא ניצבת. השני, בהתבסס על הרמה הגבוהה של מוטיבציה להגירה, קובעי מדיניות בישראל עשויים לראות במצב הבעייתי הזה חלון הזדמנויות לעלייתה לארץ של אוכלוסיה איכותית.

הקהילות היהודיות שהפכו למקוטבות, נחלשות ומתקשות לעסוק בחשיבה אסטרטגית על העתיד

המלצות: אתגרים ותגובות יהודיות אפשריות

אתגרי הגירה: האם היהודים יעזבו את אירופה?

קרוב לוודאי שמרבית יהודי אירופה, הנהנים ממעמד אישי, חברתי, מקצועי וכלכלי גבוה יחסית, יישארו באירופה. עם זאת אנו מבחינים בשתי תופעות:

1. **הגירה פנימית לקהילות חזקות יותר.** משפחות מעדיפות לעבור לשכונות בהן ילדיהן יכולים ללכת לבתי ספר בהם יש מספר גדול דיו של ילדים יהודים ונוכחות מוסלמית מצומצמת. מעבר בית לעולם אינו קל וכאשר אנשים מחליטים לעבור, הדבר מעיד בודאי על מידה של אי-נחת.

**נוכח
ההתפתחויות
החדשות
באירופה,
הקהילות
השונות צריכות
לשקול את
הקמתן של גוף
מתאם כלל-
אירופי חדש**

2. **הגירה בינלאומית.** חלק גדול מיהודי אירופה חשים קרבה הדוקה לישראל, וישראל עשויה להיות היעד הפוטנציאלי של רבים מהם. אולם, כפי שהוצג הדבר בהערכה השנתית של המכון לשנת 2011-2012¹⁶, בישראל לא קיימת כרגע נכונות פוליטית להקים את המבנים הדרושים על מנת להקל על השתלבותם המקצועית והחינוכית של עולים חדשים מארצות אירופה שאינן דוברות רוסית. הפתרונות שהועלו על למנת לשפר את יכולותיה של ישראל בתחום זה נחלקים לארבע קטגוריות:

1. הסרת חסמים ביורוקרטים, כמו אלו הכרוכים בהשגת הכרה בתארים ורישיונות מקצועיים

זרים ובחינה מחדש של תקנות הגיוס הצבאי (למשל, הגמשת חוק גיוס החובה) ע"י הקמת ועדה בין משרדית/רשות לאומית ע"י הממשלה.

2. שיפור משמעותי של מערך הקליטה בישראל. גיבוש תכניות לערים ויישובים נבחרים על מנת להבטיח שיוכלו לספק את כל שירותי הקליטה: אולפנים, חינוך ילדים, פעילות קהילתית ותעסוקה. על התכנית להיות מיושמת בערים עם ריכוז גבוה של עולים ע"י צוות פרויקט שיוכשר לכך במיוחד.

3. חידוש והרחבת פרויקטים העוסקים ב"עלייה קהילתית", ובכלל זה מערכת פרואקטיבית למשיכת עולים. הצעה זו מבקשת גם להגדיל את המאמצים להסיר חסמים ביורוקראטיים הקשורים להקמה ומעבר של עסקים קטנים ובינוניים.

4. על מנת לתת מענה כולל למבקשי עלייה ממערב אירופה, אנו מציעים שיוקם גוף ביצועי שישלב בין המאפיינים הייחודיים של קהילות מערב אירופה לבין הלקחים שנלמדו מגיוסם וקליטתם של עולי צפון אמריקה.

אתגרים ארגוניים: גופי פעולה אפשריים

הקהילה עצמה: נוכח ההתפתחויות החדשות באירופה, הקהילות השונות צריכות לשקול את הקמתן של גוף מתאם כלל-אירופי חדש.¹⁷ על גוף כזה לכלול נציגים דתיים ומנהיגי קהילה במאמץ משותף לשמר יסודות בסיסיים של שייכות יהודית. אין לשלול השתתפות ישראלית ואמריקאית בגוף על-אירופי כזה - אולי כמשקיפים - כיון שפניה של יהדות אירופה משפיעים בצורות רבות על העולם היהודי בכללו, אפילו שכרגע האירופים הם המצויים בקו החזית. כיוון אחד שיש לבחון עבור גוף ניהולי אפקטיבי הוא כוח משימה

היהודיות באירופה, יש לשקול תיאום עם שחקנים אירופים לא-יהודים.

סיכום

נראה שהקמפיין להגבלת יסודות החיים היהודיים שאנו עדים לו כיום, הוא חלק ממגמת-על תרבותית הקשורה למשבר הזהות הפוליטי, הכלכלי והדמוגרפי של אירופה. כדאי לשקול האם הגישות והאסטרטגיות הנוכחיות בהן נוקטות הקהילות היהודיות - זכייה

בהצבעות קצרות טווח והשגת הסכמים בדלתיים סגורות מבלי להתמודד תמיד עם ההתפתחויות הרחבות יותר בדעת הקהל - יש בהן כדי להגן על אורח החיים היהודי ועל הקהילות בטווח הארוך. איננו בטוחים כי שיטות הפעולה והמוסדות שסיפקו מענה יעיל בעבר יתאימו גם לאתגרים של המחר.

התערבות פומבית של ממשלת ישראל, היא נושא רגיש, שעלול להחריף את הטיעונים בדבר נאמנות כפולה

המורכב מנציגי הקהילות (כמו גם: רב, משפטן, מנהיג קהילתי ופוליטיקאי), חשוב כי כוח המשימה יכלול לפחות נציג אחד מיהדות צפון אמריקה ונציג נוסף מישראל כמשקיפים.

יהדות העולם וישראל: חשוב להבחין בין פעולות שנוקטות ע"י העם היהודי בכללותו (כולל הקהילה בארה"ב) לבין מעורבות ישראלית בענייניה של יהדות אירופה. בעוד חיוניותן של קהילות יהודי אירופה תושפע מעתידה של אירופה ויחסה אל מוסלמים, יהודים וישראל, קרוב לוודאי שבמידה ויתפתחו תנאים שליליים יעברו יהודי אירופה המעורבים יותר - מתוך 1.3 מיליון יהודי אירופה הקיימים - למקומות אחרים, נוחים יותר. בהקשר זה ייתכן שלישראל ויהדות צפון אמריקה יש אינטרסים סותרים.

כיוון שכך, התפקיד ההולם עבור ארגונים יהודים אמריקאיים ובינלאומיים, דתיים וחילוניים, הוא ברור: עליהם לתמוך, כפי שהם אכן נוהגים לעשות, בארגונים יהודיים מקומיים ולהציג בדרך המקצועית ביותר את הטיעונים המשפטיים, הרפואיים, הרבניים וההיסטוריים בפני מקבלי ההחלטות המשפטיות והפוליטיות באירופה. מנהיגים יהודיים בינלאומיים צריכים לשים לב ולתאם את מאמציהם עם מנהיגי הקהילות המקומיות ולהמחיש לרשויות הציבוריות, באופן דיסקרטי, שהיהודים המקומיים אינם לבדם במאבק הזה.

באשר להתערבות אפשרית מצידה של מדינת ישראל: אף שהתערבויות דיפלומטיות דיסקרטיות מצד השגרירויות הישראליות הן לעיתים קרובות מועילות, הרי שהתערבות פומבית מצדה של ממשלת ישראל בתקשורת המקומית היא נושא רגיש, שעלול להחריף את הטיעונים בדבר נאמנות כפולה של יהודי אירופה, ועל כן יש לשקול אותה בזהירות.

קואליציות עם גורמים ואנשים לא יהודים: עם הירידה בגודלן ובהשפעתן הפוליטית של חלק מהקהילות

5. מימון, דב ונדיה אליס, "משבר ברית המילה: אתגרים ליהדות אירופה ולעם היהודי", המכון למדיניות העם היהודי, ספטמבר 2013.

6. מנקודת המבט של העם היהודי, תגובת הפוליטיקאים הישראלים עשויה להיתפס כבלתי-מועילה. ראה: Ellis, Nadia and Dov Maimon, "Israel, don't capsize the Jewish people's boat", Times of Israel, September 10, 2012.

7. <http://waxman.house.gov/sites/waxman.house.gov/files/documents/UploadedFiles/Letter%20on%20Circumcision%20in%20Germany%202012.08.08.pdf>

8. להצגה של החקיקה הלאומית במגוון מדינות בעניין ברית המילה, ראה הדו"ח האוסטרלי המקיף: Non-Therapeutic Male Circumcision, Tasmania Law Reform Institute, August 2012. <http://www.law.utas.edu.au/reform/documents/CircumcisionFinal.pdf>

9. Poll: 45 percent of Britons favor banning shechitah, Jewish Press, March 30, 2013.

10. Hammer, Joshua, Anti-Semitism and Germany's Movement Against Circumcision. The Atlantic, January, 7, 2013.

11. Braudel, Fernand, The Mediterranean and the Mediterranean World in the age of Phillip II, Vol. II, Trans. Sian Reynolds, Suffolk 1982, p. 820 quoted by in Shalom Salomon Wald, **Jewish Civilization at the Crossroads, Lessons from the History of Rise and Decline**, JPPI edition, Publication pending.

12. See McCrudden, Christopher, Multiculturalism, Freedom of Religion, Equality, and the British Constitution: the JFS case considered (2011) International Journal of Constitutional Law.

13. www.gallup.com/poll/114022/state-states-importance-religion.aspx. www.pewforum.org/Christian/Catholic/During-Benedicts-Papacy-Religious-Observance-Among-Catholics-in-Europe-Remained-Low-but-Stable.aspx

1. הרצאה של גברת סנדרה דא-וואל מהנציגות של איחוד האירופי בישראל בפורום הגלובאלי הרביעי למאבק באנטישמיות, ירושלים, 30 במאי 2013. במשך השנים נערכו סקרים רבים על עמדות אנטישמיות, אך סקר זה, שנערך בתשע מדינות אירופיות הוא ייחודי כיוון שהוא מדד אנטישמיות כפי שהדבר נתפס מנקודת המבט של היהודים עצמם.

2. ראו לדוגמא: Molinari, Maurizio, "Manhattan terra promessa degli ebrei in fuga da Parigi," La Stampa, March 13, 2013.

3. הסדר יוצא דופן מסוג זה, הפועל באופן משביע רצון, מצוי ב"קונקורדטו" של איטליה עם הקהילה היהודית, המעניקה ליהודים את הזכות להימנע מעבודה/ בית ספר/בחינות בימי שבת וחגים יהודיים, ובו בזמן דורשת מאוניברסיטאות ומשרדים ציבוריים להימנע מלקבוע מבחנים ומחויבויות אחרות במהלך החגים היהודיים. ראו: Sacerdoti, Giorgio, L'IntesatraStato e Unione delle Comunita' Ebraiche del 1987 e la sua attuazione. <http://www.governo.it/Presidenza/USRI/confessioni/doc/sacerdoti.pdf>

4. לדיון במימד של זכויות אדם הטמון בתקדימים המשפטיים המגבילים את חיי היום-יום של יהודים שומרי מצוות בצרפת, כולל מגבלות הנוגעות למזוזות, סוכות ואינטרקומים, ראו: Amar, Jacques, "Laïcité 2005: zones d'ombre et droits de l'individu, l'exclusion rampante des juifs pratiquants," Controverses, n° 1, March 2006, p. 176-193. <http://www.controverses.fr/articles/numero1/amar1.htm> הבה נזכיר שאיסור זה מהווה עליית מדרגה: מסורתית, תהליך החילון באירופה לווה בהפרדה בין רשות הפרט, שבה הותרו ביטויי דת, לבין המרחב הציבורי שבו יש להימנע מביטויי דת. בעוד שיהודים שומרי מצוות אינם יכולים עוד ללכת לבית הכנסת בשבת בגלל דלת הכניסה החשמלית, הלכה למעשה הם נעולים במרחב הפרטי ומנועים מגישה אל המרחב הציבורי.

See Martin, David, A General Theory of .14
Secularization, Oxford 1978

Laborde, Cecile, State Paternalism and Religious .15
Dress Code (August 21, 2011). International
Journal of Constitutional Law (I-CON) Vol. 10, No.
2, 398-410. Available at SSRN: [http://ssrn.com/
abstract=1913771](http://ssrn.com/abstract=1913771)

.16 הערכה שנתית של המכון למדיניות העם היהודי
לשנים , 2011-2012, עמודים 187-185.

.17 ראה הצגה של האתגרים הניצבים בפני הקהילות
היהודיות באירופה ואפשרויות למדיניות התערבות
במחקר של המכון לתכנון מדיניות עם יהודי:
Maimon, Dov, **Background: European Jewry in**
.2030, JPPI 2010, p. 63-100